

W E R K E N

VAN HET

HAAGSCHE GENOOTSCHAP

TOT

VERDEDIGING VAN DEN CHRISTELIJKEN GODSDIENST.

VIJFDE REEKS.

~~~~~  
ZEVENDE DEEL.  
~~~~~

LEIDEN, E. J. BRILL.

1875.

PROGRAMMA

voor het jaar 1874.

Ten vorigen jare werd door Bestuurders van het *Haagsche Genootschap tot verdediging van den Christelijken godsdienst* aan twee hoogduitsche verhandelingen over de *sociale bewegingen van dezen tijd* een gedeelte van den uitgeoofden eereprijs toegewezen en tot de Schrijvers de uitnoodiging gericht om vergunning te geven tot de opening van hunne naambiljetten. Als schrijver der verhandeling met de zinspreuk: *So Ein Glied leidet* u. s. w. heeft zich daarna bekend gemaakt de Heer W. HÖCHSTETTER, *Director der höheren Töchterschule* te Lahr (Baden); van die met het motto: *Die menschlichen Dinge haben wir* u. s. w. de Heer J. U. OSCHWALD, *Dekan, Pfarrer* zu Marthalen (Canton Zürich, Schweiz). Beide stukken zijn thans uitgegeven en maken samen het zesde deel van de vijfde reeks der Werken van het Genootschap uit.

In hunne najaarsvergadering, op 21 September 1874 en volgende dagen, hebben de Bestuurders hun oordeel opgemaakt over de verhandelingen, die hun ter beantwoording van vier in 1872 uitgeschreven vragen vóór 15 December 1873 waren toegezonden. Ze waren acht in getal. Een negende verhandeling, over *'s mensen recht op gewetensvrijheid*, insgelijks vóór dien datum ontvangen, wordt eerst in het volgende jaar beoordeeld, nadat de termijn van inzending, 15 December 1874, zal zijn verstreken.

Op de prijsvraag:

Met het oog op het jongste Concilie te Rome vraagt het Genootschap:

Eene Geschiedenis van het begrip der Pauselijke onfeilbaarheid in zijn oorsprong en voortgaande ontwikkeling, van den daartegen gevoerden strijd en zijne verheffing tot dogma, met aanwijzing der vermoedelijke gevolgen hiervan, inzonderheid voor de Roomsche kerk zelve —

waren twee antwoorden ingekomen, één in de Nederlandsche taal, met

het motto: *Consuetudinis magna vis est*, één in het Hoogduitsch, met de zinspreuk: *Einer ist euer Meister, Christus*.

Het eerstgenoemde stuk werd algemeen zeer ongunstig beoordeeld. Taal en stijl waren slordig, het plan en de verdeeling hoogst gebrekkig. De Schrijver was blijkbaar niet wetenschappelijk gevormd en onbevoegd tot de behandeling van het opgegeven onderwerp. Hij had het begrip der pauselijke onfeilbaarheid onjuist opgevat, de geschiedenis daarvan van die der ontwikkeling van de pauselijke macht niet onderscheiden en ten gevolge daarvan een aantal feiten vermeld, die niet ter zake dienden. Ook de aanwijzing van de vermoedelijke gevolgen der Vaticaansche Kerkvergadering was hoogst onbeduidend. Ter bekroning kon dus deze verhandeling volstrekt niet in aanmerking komen.

In alle opzichten, de beknoptheid alleen uitgezonderd, muntte de tweede verhandeling boven de eerste uit. Des te meer smartte het daarom de Bestuurders, dat zij wegens hare onvolledigheid niet in aanmerking kon komen. Aan het derde deel ontbraken niet minder dan vier hoofdstukken, juist die, waarin de Schrijver den invloed van het Jezuïtisme, de verheffing van de pauselijke onfeilbaarheid tot kerkelijk dogma en de gevolgen daarvan had willen behandelen. Ten einde den verdienstelijken Schrijver in de gelegenheid te stellen om zoodra mogelijk op eene andere wijze van zijnen arbeid gebruik te maken, besloten de Bestuurders reeds in hunne voorjaarsvergadering, door de *Prot. Kirchenzeitung* aan te kondigen, dat het ingezonden stuk aan den auteur zou worden teruggezonden, wanneer hij zich bij den Secretaris aanmeldde. Dat bericht schijnt evenwel niet tot zijne kennis te zijn gekomen en wordt daarom thans hier herhaald.

Ter beantwoording van de prijsvraag:

Daar in de laatste halve eeuw de Christelijke zending onder de Heidenen, Mohammedanen en Joden zich zoo zeer heeft uitgebreid, doch haar door velen wordt tegengeworpen, dat het Christendom niet voor alle volken geschikt is, door anderen, dat althans de tot hiertoe gebruikelijke methode aanmerkelijk zou behooren gewijzigd te worden, zoo vraagt het Genootschap:

Wat leert de geschiedenis der zending aangaande de bestemming en geschiktheid van het Christendom, om de algemeene wereldgodsdienst te worden? En welken invloed moet de tot dus ver verkregen ondervinding voor de toekomst op de methode der zending hebben? —

waren drie verhandelingen ingezonden.

De eerste, geschreven in het Hoogduitsch en geteekend met de zinspreuk: ἐκείνον δὲ αὐξάνειν, was niet zonder talent gesteld, getuigde van levendige belangstelling in het zendingswerk en gaf daarover menige behartigenswaardige opmerking. Doch wat de geringe omvang reeds deed vermoeden, werd door de overweging van den inhoud bevestigd: de Schrijver had zijne taak te licht opgevat, geen wetenschappelijk betoog, maar eene populaire beschouwing geleverd en dienvolgens aan den eisch der gestelde vraag niet beantwoord. De Bestuurders, hoezeer wenschende dat de denkbelden van den auteur in ruimen kring ingang mochten vinden, moesten hem den uiteloofden eereprijs ontzeggen.

Hetzelfde besluit werd genomen ten aanzien van de tweede, in de Nederlandsche taal geschreven verhandeling, met het motto: *Het koninkrijk der hemelen is gelijk aan zuurdeeg* enz. Gaarne brachten de Bestuurders hulde aan de belezenheid en aan de warme ingenomenheid met de zending, waarvan dit stuk de blijken gaf. Ook vonden zij daarin vele belangrijke historische bijzonderheden en goede opmerkingen over de zendingsmethode. Daartegenover stonden evenwel, naar hun oordeel, groote gebreken. De beide eerste hoofdstukken gingen niet slechts buiten het onderwerp om, maar leden bovendien aan verwarring van begrippen. Ook in het vervolg was zeer veel, dat niet ter zake diende. De overtuiging des Schrijvers aangaande de bestemming des Christendoms werd niet met wetenschappelijke bewijzen gestaafd. De samenhang, eindelijk, tusschen de mededeelingen uit de geschiedenis en de wenschen omtrent de toekomst der zending viel niet duidelijk in het oog. Bij alle waardeering van de bedoelingen des Schrijvers en van de door hem aangewende moeite, kon hem dus geene bekroning ten deel vallen.

Veel gunstiger luidde het oordeel over de derde verhandeling betreffende dit onderwerp. Zij was geschreven in het Hoogduitsch en voorzien van de zinspreuk: *Machet die Thore weit* (Ps. XXIV:7). Meer dan ééne bedenking tegen dit stuk werd door al de Bestuurders als gegrond erkend. De auteur was, gedeeltelijk ten gevolge van het door hem aangenomen plan, hier en daar in herhaling vervallen. Zijne critiek van de nieuwere zending scheen overdreven gestreng en soms onbillijk. Het bleek verder, dat hij geheel onbekend was gebleven met hetgeen in Nederland voor de zending was gedaan. Men meende, eindelijk, in zijne voorstellen omtrent de zendingsmethode eenzijdigheid op te merken. Doch in weerwil van al deze bezwaren vonden de Bestuurders in de verhandeling zoo veel uitstekends, zoo doorslaande blijken van talent,

kennis, wetenschappelijken zin en warme ingenomenheid met het Christendom, zoo juiste en schoone opmerkingen, dat den auteur hun inzien onrecht zou zijn aangedaan, indien hem de uitgeloofde eereprijs was onthouden. Te eer gingen zij er toe over om hem te bekronen, daar zij zich, na de lezing van zijne verhandeling, overtuigd hielden, dat hij bereid zou zijn om hunne bedenkingen te overwegen en daaraan, door herziening en wijziging van zijn werk vóór de uitgave, zooveel mogelijk te moeten te komen.

Het verzegeld biljet werd daarop geopend en bevatte den naam van

ERNST BUSS,

Pfarrer zu Lenk (Canton Bern, Schweiz).

De derde der in 1872 uitgeschreven prijsvragen luidde:

Het Genootschap verlangt: *eene critiek van het wijsgeerig pessimisme van den jongsten tijd.*

Er waren daarop twee antwoorden ingekomen, één in het Hoogduitsch (motto: Πάντα χαίρετε), één in de Nederlandsche taal (zinspreuk: *De liefde hoopt alle dingen*).

De eerste verhandeling bleek het werk te zijn van een zeer bekwaam en talentvol man, die de geschriften van SCHOPENHAUER en VON HARTMANN grondig kende, de fouten en leemten in hunne redeneering goed had opgemerkt en vooral de empirische bewijzen ten gunste van hunne zienswijze wist te ontzenuwen. Ook over de oorzaken en de gevaren van het pessimisme gaf hij veel voortreffelijks. Toch kon zijn arbeid de Bestuurders niet ten volle bevredigen. Afgezien van bedenkingen tegen deze en gene bijzonderheid, misten zij in de uiteenzetting der stelsels van SCHOPENHAUER en VON HARTMANN en in de critiek daarvan de noodige helderheid. De Schrijver had zich blijkbaar voorgesteld, dat zijne lezers die systemen en de daartegen door anderen ingebrachte bezwaren reeds kenden, en dientengevolge weggelaten of even aangestipt wat uitvoeriger behandeling verdiende. Bovendien was hij, naar het scheen, in zijnen ijver hier en daar te ver gegaan en in de waardeering van het betrekkelijk recht eener pessimistische wereldbeschouwing te kort geschoten. Bestuurders hielden zich evenwel overtuigd, dat het den Schrijver mogelijk zijn zou aan deze bedenkingen te moeten te komen. Indien

hij zijne verhandeling zóó wil herzien en omwerken, dat hunne bezwaren zijn weggenomen, dan zijn zij bereid, hem de gouden medaille van het Genootschap of de waarde daarvan in geld (ƒ 250) uit te reiken en zijne verhandeling in de Werken op te nemen. De Schrijver melde zich, indien hij hiertoe genegen is, bij den Secretaris van het Genootschap aan.

Dezelfde uitnoodiging wordt bij dezen gericht tot den auteur der tweede verhandeling. Ook in dit stuk vonden de Bestuurders veel goeds en schoons: een behagelijken vorm, eene groote mate van duidelijkheid, tal van juiste en treffende opmerkingen. Doch de Schrijver had het wijsgeerig pessimisme niet scherp genoeg bepaald en zich daardoor laten verleiden, om aan SCHOPENHAUER en VON HARTMANN twee vaderlandsche godgeleerden toe te voegen, wier zienswijze van geheel anderen aard is. Ook liet zijne critiek, wat juistheid en volledigheid betreft, te wenschen over. Intusschen stellen Bestuurders er prijs op, ook deze verhandeling, van de aangewezen gebreken gezuiverd, publiek te maken. Indien de Schrijver hen daartoe in de gelegenheid stelt, dan zijn zij bereid hem de zilveren medaille van het Genootschap met ƒ 150 uit te reiken en zijne verhandeling in de Werken op te nemen.

Had, eindelijk, het Genootschap verlangd:

Eene populaire verhandeling, waarin de voornaamste der hedendaagsche stelsels van zedenleer worden uiteengezet, met aanwijzing van hunne betrekkelijke waarde en van hunne verhouding tot het Christendom —

het ontving als antwoord daarop eene Hoogduitsche verhandeling, geteekend met de zinspreuken Rom. VIII:14, 15 enz. Er was aan dit uitvoerige stuk veel arbeid ten koste gelegd. Ook bleek duidelijk, dat de auteur over de christelijke zedenleer en de methode harer wetenschappelijke behandeling ernstig had nagedacht. Doch aan bekroning van zijn werk viel niet te denken. In plaats van eene populaire verhandeling leverde de Schrijver een onbehagelijk en voor den leek onverstaanbaar geschrift. In plaats van »de voornaamste hedendaagsche stelsels van zedenleer» — natuurlijk zoowel wijsgeerige als theologische — behandelde hij ettelijke handboeken van christelijke moraal en geschriften daarover, in de laatste 50 jaren door Duitsche, meest allen Protestant-sche godgeleerden in het licht gegeven. In plaats van hunne »betrekkelijke waarde» en hunne »verhouding tot het Christendom» in het licht te stellen, gaf hij dorre inhoudsopgaven, en aanmerkingen, die meestal den vorm en de verdeeling betroffen, van onbillijkheid niet vrij en geheel

ongeschikt om het standpunt en de methode van die moralisten te doen waardeeren. Aan de bedoeling van het Genootschap met het uitschrijven van de prijsvraag was dus in geen enkel opzicht voldaan.

De laatst vermelde prijsvraag wordt thans bij vernieuwing voorgesteld, te weten:

I. Het Genootschap verlangt: *Eene populaire verhandeling, waarin de voornaamste der hedendaagsche stelsels van zedenleer worden uiteengezet, met aanwijzing van hunne betrekkelijke waarde en van hunne verhouding tot het Christendom.*

Tevens worden deze twee nieuwe vragen uitgeschreven:

II. Met het oog op de verschillende invloeden, waaraan het opkomende geslacht in onzen tijd is blootgesteld, verlangt het Genootschap: *Eene handleiding voor christelijke paedagogie, wetenschappelijk bewerkt en practisch toegelicht.*

III. *Op welke grondslagen en met hoedanig gevolg is tot dus ver de vereeniging van Christelijke kerkgenootschappen beproefd? En wat is er in het vervolg van daartoe strekkende pogingen te verwachten?*

De antwoorden op deze vragen worden ingewacht vóór 15 December 1875. Al wat na dien tijd inkomt, wordt onbeoordeeld ter zijde gelegd.

Vóór 15 Juni 1874 zijn op de prijsvraag over *de nieuwere theorieën betreffende de afstamming der menschen* vijf antwoorden ingekomen, twee in het Hoogduitsch, met de motto's: *Δός μοι πού στῶ* en »*Lasset uns Menschen machen* u. s. w." en drie in het Nederlandsch, met de zinspreuken: »*Als een nieuw en treffend feit* enz." : »*Eerst het natuurlijke* enz."; »*Unbegreiflich ist ihr ihr Ursprung* u. s. w." Ze zullen in de voorjaarsvergadering van 1875 worden beoordeeld.

Vóór 15 December dezes jaars worden antwoorden gewacht op de vragen over *'s menschen recht op gewetensvrijheid, de heerschappij en het recht van het confessionalisme in de Nederlandsche Hervormde Kerk en het lot en den werkkring der vrouw*; vóór 15 Juni 1875 op de vraag over *de Oud-catholieke beweging*.

Op de voldoende beantwoording van elke prijsvraag wordt de som van *vierhonderd gulden* uitgelooft, welke som de schrijvers geheel in geld ontvangen, tenzij ze de gouden medaille van het Genootschap, ter waarde van twee honderd vijftig gulden, met honderd vijftig gulden in geld, of de zilveren medaille met driehonderd vijf en tachtig gulden in geld verkiezen mochten. Voorts worden de alzoo bekroonde verhandelingen door het Genootschap in zijne Werken opgenomen en uitgegeven. Tot de bekroning met een gedeelte van den uitgelooften prijs, waarmede de opneming in de Werken al of niet kan verbonden zijn, gaan de Bestuurders niet over dan na zich van de toestemming des schrijvers verzekerd te hebben.

De verhandelingen moeten, om ter mededinging naar den prijs te worden toegelaten, duidelijk leesbaar geschreven zijn, in de Nederlandsche, de Latijnsche, de Fransche of de Hoogduitsche taal, doch met eene Romeinsche letter: stukken, die met eene Hoogduitsche letter of, naar het gevoelen der Bestuurders, onduidelijk geschreven zijn, worden niet in aanmerking genomen. Beknoptheid, indien zij althans niet te kort doet aan de eischen van het onderwerp, verstrekt tot aanbeveling.

De schrijvers geven hun naam niet op, maar teekenen hunne verhandeling met een motto en zenden die, met een verzegeld naambiljet, dat hetzelfde motto tot opschrift heeft, vrachtfrij aan den Medebestuurder en Secretaris des Genootschaps, A. KUENEN, *Theol. Doct.* en *Prof.* te *Leiden*.

Van de bekroonde verhandelingen, die in de Werken van het Genootschap zijn opgenomen, mogen de schrijvers geene nieuwe of verbeterde uitgave, noch ook eene vertaling in het licht zenden, zonder daarvoor de toestemming van Bestuurders verkregen te hebben.

Elke verhandeling, die niet vanwege het Genootschap wordt uitgegeven, kan door den schrijver zelven worden publiek gemaakt. Doch het door hem ingezonden handschrift blijft het eigendom van het Genootschap, tenzij het daarvan op verzoek en ten behoeve des schrijvers afstand doe.

Exemplaren van dit Programma zijn op franco aanvraag verkrijgbaar bij den Secretaris van het Genootschap.

HET WIJSGEERIG PESSIMISME VAN DEN JONGSTEN TIJD.

VERHANDELINGEN

VAN

Dr. G. P. WEYGOLDT,

DIACONUS EN SCHULVORSTAND TE WEINHEIM,

EN

Dr. W. SCHEFFER,

PREDIKANT TE LEIDEN,

door het Haagsche Genootschap tot verdediging van den
Christelijken godsdienst bekroond en uitgegeven.

LEIDEN, E. J. BRILL.
1875.

KRITIK DES PHILOSOPHISCHEN PESSIMISMUS DER NEUESTEN ZEIT,

EINE VON

DER HAAGER GESELLSCHAFT ZUR VERTHEIDIGUNG DER
CHRISTLICHEN RELIGION

GEKRÖNTE PREISSCHRIFT

VON

Dr. G. P. WEYGOLDT,
DIAKONUS UND SCHULVORSTAND IN WEINHEIM.

LEIDEN, E. J. BRILL.
1875.

DR. G. P. WEYGOLDT,
VERSUCH EINER LÖSUNG

DER VON DER

HAAGER GESELLSCHAFT ZUR VERTHEIDIGUNG DER
CHRISTLICHEN RELIGION

GESTELLTEN PREISFRAGE,

WELCHE LAUTET :

Het Genootschap verlangt: EENE CRITIEK VAN HET WIJSGEERIG
PESSIMISME VAN DEN JONGSTEN TIJD.

Πάντοτε χαίρετε.

1^η THESS. V, 16.

INHALTSVERZEICHNISS.

I. Begriff des Pessimismus	Seite	1.
II. Ursachen des Pessimismus überhaupt.	»	5.
III. Zur Entwicklungsgeschichte des philosophischen Pessimismus insbesondere	»	20.
IV. Die metaphysische Grundlage des Schopenhauer'schen Pessimismus	»	31.
a. Die metaphysischen Grundbegriffe überhaupt	»	34.
b. Die Ableitung des Pessimismus insbesondere	»	43.
1. Ist die Welt »im Grunde" elend?	»	44.
2. Gibt es im Leben irgendwo ein Asyl des Glücks?	»	45.
3. Ist die Vernichtung der Welt möglich?	»	46.
4. Wäre mit der Weltvernichtung das Weltglück garantirt?	»	47.
V. Die metaphysische Grundlage des Hartmann'schen Pessimismus	»	56.
1. Können Wille und Vorstellung coordinirt werden?	»	60.
2. Monismus oder Dualismus?	»	63.
3. Der Pluralismus der Kräfte und die Individuation.	»	64.
4. Die Unvernunft der Welt und das Elend des Daseins	»	67.
5. Die Frage nach dem Geburtsschein des welterlösenden Bewusstseins.	»	73.
6. Ist die Welterlösung möglich?	»	79.
7. Wäre die Welterlösung für immer garantirt?	»	84.

INHALTSVERZEICHNISS.

VI. Der empirische Beweis des philosophischen Pessimismus überhaupt	»	87.
1. Die Illusion, dass in diesem Leben Jemand wahrhaft glücklich sei.	»	89.
2. Die Illusion, dass vom Jenseits Etwas zu hoffen sei. »		115.
3. Die Illusion, dass das Glück im Laufe der Weltentwicklung erreicht werden könne	»	124.
VII. Resultate aus den Abschnitten IV—VI	»	137.
VIII. Consequenzen des Pessimismus und praktische Aufgaben für die Zukunft	»	145.
